

Doopsgezinde-Remonstrantse Gemeente Hoorn
Ds. Bert Dicou
Zondag 1 november 2009

Afgelopen jaar heb ik op een kennelijk niet zo handig geplande avond in het Foreestenhuis een film laten zien. We waren maar met zijn tweeën. De film in kwestie was *Son of Man* - 'De mensenzoon'. Het is een hervertelling van het evangelie, waarbij het scenario strak de opbouw van het evangelie volgt, maar de setting een geheel andere is. Het verhaal speelt zich af in een fictief land dat sterk doet aan één van de getroubleerde landen op het Afrikaanse continent. Staten die een democratie heten te zijn maar in feite geregeerd worden door een militaire kliek en waar burgeroorlog volgt op burgeroorlog. De bevolking van het platteland die te maken krijgt met ongericht geweld. Overbevolkte steden, met townships, waar armoede en criminaliteit heerst, maar waar iedere uiting van onvrede met geweld wordt neergeslagen. In deze context zien we een zwarte Jezus, gekleed in spijkerbroek en ruitjeshemd, hij spreekt Xhosa (dat is een Zuidafrikaanse taal). Hij trekt uit zijn dorpje naar de stad om te gaan werken, samen met een al snel tot twaalf aangroeiende groep vrienden, waarvan hij het middelpunt is. Hij is verontwaardigd over wat hij tegenkomt in het land en in de stad, we horen hem gepassioneerd vertellen over de noodzaak om een andere weg in te slaan – en nee, dat zal niet de beproefde weg zijn van het gewapend verzet, daar los je uiteindelijk niets mee op. Zijn charisma brengt al snel massa's mensen op de been, zeker als hij ook nog blijkt te beschikken over de gave om mensen te genezen. De oproep om af te zien van haat en het zonder geweld te proberen, brengt de mensen in verwarring maar werkt ook bevrijdend. In deze gewelddadige wereld klinkt de boodschap van liefde en vergeving als iets totaal nieuws. Maar u weet hoe het verhaal verder gaat, behalve de toegewijde discipelen spelen ook de tegenstanders een steeds belangrijker wordende rol. Kajafas en Annas, die het heel goed met de dienstdoende legerleider kunnen vinden. Judas, die gaandeweg zijn geloof in het project verliest. Satan, telkens op de achtergrond aanwezig. Hij ziet eruit als een jonge gangster. Telkens na elke geweldsuitbarsting inspecteert hij met zichtbare tevredenheid het toneel.

Als je de bijbel leest, lees je soms gemakkelijk over de gewelddadigheid van het verhaal heen. Toch is die volop aanwezig. Bijvoorbeeld in het verhaal dat we vanochtend lazen. Daar wordt een vrouw naar Jezus toegesleept, ongetwijfeld niet zachtzinnig, en de mannen staan klaar om over te gaan tot de volgende act, namelijk het stenigen. Stenigen is precies wat het woord zegt: iemand net zolang met stenen bekogelen totdat hij of zij bezwijkt. "Jezus, staat er niet in onze wet geschreven dat een vrouw die op overspel betrapt is gestenigd moet worden?". Als hij geantwoord had, had Jezus niet anders kunnen zeggen dan "Ja, jullie hebben gelijk, zo staat het in de wet". En dan was er geen andere uitweg meer geweest dan deze barbaarse straf ook daadwerkelijk uit te voeren.

Tussen twee haakjes: er wordt aan getwijfeld of deze straf veel zal zijn toegepast in het oude Israël. In de bijbel zelf wordt er aanzienlijk minder gestenigd dan je op grond van bijvoorbeeld Leviticus zou verwachten.

Aannemende dat de neiging tot vreemdgaan in oude tijden niet heel veel afwijkt van die in onze tijd, zou er wel heel vaak sprake moeten zijn van openbare executies. Je mag aannemen dat de wet op dit punt niet heel trouw werd nageleefd, gelukkig maar. Bijkomende factor is het doorgaans ontbreken van getuigen bij overspel, het pleegt immers in het geheim te gebeuren.

In het verhaal uit Johannes wordt ook uitdrukkelijk genoemd dat ze alleen naar Jezus toekwamen met deze vrouw om hem op de proef te stellen. Desondanks hadden ze graag die vrouw opgeofferd om Jezus zwart te kunnen maken als een fundamentalist met gewelddadige trekjes. Had hij niet ergens anders uitgesproken dat er niet alleen sprake is van de zonde van overspel als de geliefden het bed delen, maar zelfs al als je je oog op een ander laat vallen en je *voorstelt* hoe plezierig het met hem of haar zou zijn? Beter nog kon je dan je oog uittrekken, had Jezus zelfs gezegd.

Aan de andere kant wisten degenen die met die vrouw naar hem toekwamen, dat Jezus vast *niet* geneigd zou zijn om zijn handtekening onder haar doodstraf te zetten. Hij is juist geen moraalridder en hij gaat juist bij voorkeur om met mensen die niet van onbesproken gedrag zijn. Niet om ze de les te lezen, maar om samen met hen te ontdekken hoe het ook anders kan.

Tot ongenoegen van degenen die nu zo scheinheilig wetsgetrouw willen zijn. Dit is een mooie gelegenheid om ondubbelzinnig Jezus' ketterse gedachten vast te stellen en hem af te serveren. Met een verlangen naar recht of naar heiligheid heeft dit allemaal niets te maken.

Jezus weigert een antwoord te geven op de vraag die hem gesteld wordt. Het is geen serieuze vraag. Het is niet de moeite waard om op vragen die geen vragen zijn antwoord te geven. Jezus bukt zich, keert zich overduidelijk van het gezelschap af en schrijft in het zand. Een prachtig beeld.

In de film *Son of Man* is dit één van de meest indrukwekkende scènes. Een zichtbaar mishandelde vrouw, gekleed in korte spijkerbroek en hemdje, wordt over straat gejaagd door een groep uitzinnige mensen. Ze gilt het uit. Eén man heeft een tank benzine bij zich en giet die over haar uit. Hij pakt zijn aansteker. "Laat die vrouw met rust!" roept Jezus. "Deze vrouw deugt niet. Ze verspreidt ziektes. Hebben we het recht niet haar te straffen? Nou?". Jezus veroordeelt haar niet, de mannen druipen af.

Ik ben van plan de film nog een keer te vertonen na de nogal geringe opkomst van vorig jaar, nu u weet dat het een uitzonderlijk goede film is wil u het misschien heroverwegen!

Voor dit moment wil ik verder nadenken over de achtergrond van Jezus' houding. Hij bukte zich, schreef met zijn vinger op de grond, iets wat niemand kon lezen. Toen ze aandrongen, die fameuze uitspraak: "Nou goed dan. Stenigen dan maar. Laat degene die zonder zonde is beginnen met de eerste steen". En Jezus schreef weer verder. Als Jezus ten slotte met haar alleen achterblijft, gebleken is dat niemand haar wil veroordelen, zegt hij: ook ik veroordeel je niet. – Waarom is dat? Waarom zegt hij dat?

Volgens mij is dat omdat Jezus weet dat 'niet veroordelen' een minstens zo krachtige uitwerking kan hebben (en in dit geval ook zal hebben) als 'wel veroordelen'. In het Koninkrijk van God werkt het anders dan in de rechtbank. Natuurlijk moet het recht zijn loop hebben, en natuurlijk is het nuttig en noodzakelijk dat er rechtskundige oordelen geveld worden en veroordelingen uitgesproken. Maar daarnaast is er de werkelijkheid van het Koninkrijk. En daar werkt het zo: we proberen elkaar zo weinig mogelijk te veroordelen. Wie zich keer op keer afvraagt of hij *zelf* wel 'zonder zonde' is, zal terughoudend omgaan met het oordeel over een ander en als resultaat daarvan zal er meer en meer onderling begrip zijn. En Jezus gelooft heilig in de genezing, het herstel van iemand die wel geconfronteerd wordt met wat hij of zij gedaan heeft maar desondanks niet veroordeeld wordt. Zo iemand zal zelf de weg terug kunnen vinden.

Om enigszins in Afrikaanse sferen te blijven: ik hoorde deze zomer in Taizé een naar het schijnt bekend Afrikaans gezegde: het is niet toevallig dat de mens twee oren heeft gekregen en één mond – het is namelijk de bedoeling dat een mens minstens twee keer zoveel luistert als spreekt.

De theologen in het verhaal houden op met spreken en het stellen van schijnvragen. Ze luisteren – ze kijken naar zichzelf of zij zich zondeloos zouden durven noemen. En ze luisteren nu ook naar de Wet zoals die bedoeld is. Is die wet werkelijk bedoeld om alles wat niet volmaakt zuiver is, te vernietigen? Dat is een kennelijk aantrekkelijke interpretatie die vele aanhangers van zowel religieuze als wereldlijke geloofsovertuigen in verleiding brengt. Christenen, moslim, nazi's, communisten. Maar het is een dwaalleer. Kijk nog eens goed. Er staat wel, herhaaldelijk zelfs, in de wet "Wees heilig, want ik, de HEER, jullie God, ben heilig." Maar er staat ook heel nadrukkelijk waar die heiligheid dan in moet blijken, en dat blijkt dan toch allereerst in barmhartigheid en eerlijkheid gelegen te zijn. Houd rekening met je medemens. Het wordt ontroerend praktisch in het gebod

bij de oogst niet al te precies alles mee te nemen. Wat overblijft, kan voldoende zijn voor de armen en de vreemdelingen. Je leeft niet alleen voor jezelf. Of die andere: speel geen spelletjes met andermans geld. Betaal een dagloner dezelfde dag. Of nog zo'n mooie: speel geen spelletjes met andere mensen – "spreek geen vloek uit over iemand die doof is". Laster niet, wees niet haatdragend, en als je iemand iets te verwijten hebt, zwelg niet in wraakgevoelens, maar spreek hem of haar gewoon aan. Met dit soort heel praktische en in de meeste situaties gewoon toepasbare aanwijzingen vult het begrip heiligheid zich in. Met als slotzin, het welbekende alles omvattende "heb je naaste lief zoals jezelf" – jawel, dat komt uit Leviticus.

Wie zich verbeeldt even schrikwekkend heilig te moeten zijn als God zelf (de absolute zuiverheid, de absolute liefde), leze nogmaals dit kernhoofdstuk waarin allereerst wordt aangegeven dat we al een heel eind komen door dingen na te laten die we gewend zijn om wel te doen – spelletjes spelen met elkaar, wel over maar niet met een ander spreken, dingen voor jezelf houden die je gerust ook zou kunnen delen, ga zo maar door. Wie zonder zonde is, mag zijn best gaan doen anderen te veroordelen. "En niemand veroordeelde haar"- ze keken naar zichzelf en ontdekten niet bar veel heiligheid, en misschien wél het een en ander aan schijn-heiligheid. Ze vallen stil en vertrekken.

Jezus is meer nog degene die liever zijn oren dan zijn mond gebruikt in dit verhaal. Hij luistert. Hij vraagt zich dingen af. Misschien vraagt hij zich wel af waarom hier alleen de vrouwelijke helft van het overspelig paar is? Spreekt de wet niet over het betrappen van het koppel en het straffen van vrouw én man? Is dit niet weer een voorbeeld van de algemene neiging om van alle godsdienstige geboden juist de sexuele het interessantst te vinden en dan bij voorkeur de vrouw als schuldige aan te wijzen? Zelfs zozeer dat in sommige culturen in onze tijd de eigenlijke dader van een verkrachting de verkrachte vrouw zelf is?

Waar in dit verhaal is de mannelijke helft van het koppel?

En ongetwijfeld vraagt Jezus zich af, want hij doet niet anders, of hij hier iemand ontmoet die in het reine moet komen met zichzelf.

Ten slotte de vrouw in kwestie, die verwonderd vaststelt dat niemand haar veroordeelt, en zich vast afvraagt hoe het nu verder gaat. Wat heeft ze gedaan? Was het een spelletje met die ander, iets wat niets voorstelde – dom dat ze dat gedaan heeft, zich mee laten slepen door haar passie? Of was het omdat ze was vastgelopen in haar huwelijk, en nu opnieuw echte liefde ontdekte?

We zeggen nog wel eens tegen elkaar dat geloven bij ons niet zozeer gericht is op het herhalen van vaststaande antwoorden als wel op het blijven stellen van goede vragen. Een doorlopend onderzoek. In de bijbellezing van vandaag zien we iets dergelijks zich afspelen op het morele vlak. Het ene antwoord uit Leviticus, "Stenigen!", wordt omgeturnd tot een hele reeks van vragen die eerst maar eens beantwoord moeten worden.

Met als leidraad wel degelijk die huiveringwekkend hoge maar eigenlijk ook heel praktische oproep "Wees heilig, want Ik, de Heer jullie God ben heilig".

Lev. 19

1 De HEER zei tegen Mozes: 2 'Zeg tegen de gemeenschap van Israël: "Wees heilig, want ik, de HEER, jullie God, ben heilig.

3 Toon ontzag voor je moeder en je vader, en neem steeds mijn sabbat in acht. Ik ben de HEER, jullie God.

4 Laat je niet in met afgoden en maak geen godenbeelden. Ik ben de HEER, jullie God.

5 Wanneer je de HEER een vredeoffer aanbiedt, moet je, wil het offer aanvaard worden, 6 het vlees eten op de dag dat het dier wordt geslacht, of op de volgende dag. Wat er op de derde dag nog over is, moet worden verbrand. 7 Als er op de derde dag nog van het offervlees gegeten wordt, is dat verwerpelijik en zal het offer niet worden aanvaard. 8

Wie ervan eet moet de gevolgen van zijn zonde dragen. Hij heeft ontwijfd wat de HEER toebehoort en wordt uit de gemeenschap gestoten.

9 Wanneer je de graanoogst binnenhaalt, oogst dan niet tot aan de rand van de akker en raap wat blijft liggen niet bijeen. 10 En wanneer je bij de wijnoogst druiven plukt, loop dan niet alles nog eens na en raap niet bijeen wat op de grond is gevallen, maar laat het liggen voor de armen en de vreemdelingen. Ik ben de HEER, jullie God.

11 Steel niet, lieg niet en bedrieg je naaste niet. 12 Leg geen valse eed af als je bij mijn naam zweert, want daarmee ontwijfd je de naam van je God. Ik ben de HEER.

13 Beroof niemand en pers een ander niet af. Betaal een dagloner zijn loon nog op dezelfde dag uit. 14 Spreek geen vloek uit over een dove en plaats geen obstakel voor de voeten van een blinde. Toon ontzag voor je God. Ik ben de HEER.

15 Wees niet partijdig wanneer je rechtspreekt. Trek onaanzienlijken niet voor en zie machthebbers niet naar de ogen. Spreek rechtvaardig recht over je naasten. 16 Breng het leven van een ander niet in gevaar door lasterpraat over hem rond te strooien. Ik ben de HEER.

17 Wees niet haatdragend. Als je iemand iets te verwijten hebt, roep hem dan ter verantwoording en laad niet omwille van een ander schuld op je 18 door je te wreken of wrok te blijven koesteren. Heb je naaste lief als jezelf. Ik ben de HEER.

Het betoog uit Lev. 19 wordt in hoofdstuk 20 voortgezet. Zo is daar te lezen (vv. 7-8):

... 7 Zorg ervoor dat jullie heilig zijn, en blijf heilig, want ik ben de HEER, jullie God.

8 Houd je aan mijn bepalingen en leef ze na; ik ben de HEER, ik heilig jullie.

- Maar verder is hoofdstuk 20 een stuk strenger van toon.

Het is een gedetailleerde beschrijving van allerlei overtredingen, speciaal sexuele overtredingen, inclusief de bijbehorende straffen. Meestal: de doodstraf.

Niet zulke opwekkende lectuur, maar we lezen één vers als inleiding tot het bijbelverhaal uit het Nieuwe Testament.

... 10 Wie overspel pleegt met een getrouwde vrouw, een vrouw die een ander toebehoort, moet ter dood gebracht worden. Beide echtbrekers moeten worden gedood.

- Dan nu de bijbellezing uit het NT:

Joh. 8

Jezus begaf Zich naar de Olijfberg.

2 En 's morgens vroeg was Hij weer aanwezig in de tempel, en al het volk kwam tot Hem en Hij zette Zich neer en leerde hen. 3 En de schriftgeleerden en de Farizeeën brachten een vrouw, op overspel betrapt, en zij stelden haar in het midden en zeiden tot Hem:

4 Meester, deze vrouw is op heterdaad betrapt bij het plegen van overspel; 5 en in de wet heeft Mozes ons bevolen zulken te stenigen; Gij dan, wat zegt Gij? 6 En dit zeiden zij om Hem in verzoeking te brengen, opdat zij iets hadden om Hem aan te klagen. Maar Jezus bukte neer en schreef met de vinger op de grond. 7 Maar toen zij Hem bleven vragen, richtte Hij Zich op en zei tot hen: Wie van u zonder zonde is, werpe het eerst een steen naar haar. 8 En weer bukte Hij zich en schreef op de grond. 9 Maar toen zij dit hoorden, gingen zij één voor één weg, te beginnen bij de oudsten, en zij lieten Jezus alleen en de vrouw in het midden. 10 En Jezus richtte Zich op en zei tot haar: Vrouw, waar zijn zij? Heeft niemand u veroordeeld? 11 En zij zeide: Niemand, Here. En Jezus zeide: Ook Ik veroordeel u niet. Ga heen, zondig van nu af niet meer!